

Εξυπνη Εξειδίκευση – RIS3 Σύνοψη ιδεών και μεθοδολογίας

Η οικονομία της Έξυπνης Εξειδίκευσης

Η έξυπνη εξειδίκευση δεν πρέπει να συνδέεται με τη στρατηγική μιας απλής βιομηχανικής εξειδίκευσης ενός συγκεκριμένου τομέα τουρισμού ή αλιείας (για να πάρουμε δύο τομείς χαμηλής τεχνολογίας σαν παράδειγμα). Αντίθετα, η έξυπνη εξειδίκευση σχετίζεται με την Ε&Α και την καινοτομία και μπορεί να προτείνει ότι μια περιφέρεια θα έπρεπε να εξειδικευτεί σε Ε&Α και στην καινοτομία στο τομέα του τουρισμού και της αλιείας. Αυτό σημαίνει ότι η έξυπνη εξειδίκευση είναι μια διαδικασία που αντιμετωπίζει τις χαμένες ή αδύναμες συνδέσεις μεταξύ της Ε&Α και των πόρων/δραστηριοτήτων της καινοτομίας από τη μια, και των τομεακών δομών της οικονομίας από την άλλη.

Ένα σημείο κλειδί είναι ότι η έξυπνη εξειδίκευση δεν ασχολείται μόνο με τις ‘καλύτερες’ και τις πιο προηγμένες τεχνολογικά περιφέρειες. Αντίθετα, αυτή η έννοια παρέχει στρατηγικές και ρόλους για κάθε περιφέρεια. Η ιδέα έχει βασίζεται στο γεγονός ότι δεν υπάρχει μία διάσταση όσον αφορά την Ε&Α και την καινοτομία. Για παράδειγμα, υπάρχουν πολλών ειδών παραγωγικές και δυνητικά επωφελείς δραστηριότητες εκτός από την ανακάλυψη της θεμελιώδους γνώσης που είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη των Τεχνολογιών (και εργαλείων) Γενικής Χρήσης (ΤΓΧ). Υπάρχουν, για την ακρίβεια, διαφορετικές λογικές ή επίπεδα καινοτομιών.

Κάποιες περιοχές μπορούν, πράγματι, να εξειδικευτούν στην εφεύρεση των ΤΓΧ ενώ άλλες θα πρέπει να επενδύσουν στη συνεφεύρεση των εφαρμογών που θα αντιμετωπίζουν συγκεκριμένα προβλήματα ποιότητας και παραγωγικότητας σε έναν ή περισσότερους σημαντικούς τομείς των οικονομιών τους. Η συνεφεύρεση αποκτά μια ιδιαίτερη αξία επειδή σημαίνει ότι κάθε πράξη υιοθέτησης ορισμένων ΤΠΕ (ή οποιασδήποτε άλλης γενικής τεχνολογίας), με σκοπό την βελτίωση της λειτουργικής αποτελεσματικότητας ή της ποιότητας των προϊόντων σε ένα συγκεκριμένο τομέα/βιομηχανία ή υπηρεσία, δεν είναι σε καμία περίπτωση μια απλή διαδικασία. Οι εφαρμογές των ΤΠΕ δεν είναι έτοιμες και ‘δεν περιμένουν στο ράφι’ τους καινούριους χρήστες. Η συνεφεύρεση εφαρμογών συνήθως περιλαμβάνει ισχυρές δόσεις Ε&Α, σχεδιασμού και επανασχεδιασμού, για παράδειγμα, μια συλλογή δραστηριοτήτων με κίνητρο τη γνώση. Η έξυπνη εξειδίκευση, επομένως, συνεπάγεται την απόρριψη την αρχής του κάθετου διαχωρισμού της εργασίας ανάμεσα στους παραγωγούς της γνώσης και στους χρήστες της γνώσης (ντόπιους ή μή).

Η Επιχειρηματική Ανακάλυψη

Η έξυπνη εξειδίκευση αποτελεί μια επιχειρηματική διαδικασία ανακάλυψης που αποκαλύπτει αυτά που κάνει ή μπορεί να κάνει μια περιφέρεια ή χώρα καλύτερα από τις υπόλοιπες, με όρους Ε&Α και καινοτομίας. Είναι σημαντική προκειμένου να γίνει ξεκάθαρη η διαφορά ανάμεσα στην προσέγγιση της έξυπνης εξειδίκευσης και σε προσεγγίσεις παλαιότερων στρατηγικών που προϋποθέτουν ότι συγκεντρωτικές διαδικασίες σχεδιασμού είναι το μοναδικό μέσο για να αναγνωριστούν οι προτεραιότητες βιομηχανικής ανάπτυξης.

Η επιχειρηματική γνώση δεν περιλαμβάνει απλώς επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις. Συνδυάζει και συνδέει γνώσεις επιστήμης, τεχνολογίας και μηχανικής, με γνώσεις εμπορικών δυνατοτήτων ανάπτυξης, πιθανών ανταγωνιστών καθώς και ενός ολοκληρωμένου συστήματος καταχωρήσεων και υπηρεσιών που χρειάζονται για να ξεκινήσει μια νέα δραστηριότητα. Η σύνθεση και η ενοποίηση όλης αυτής της γνώσης, η οποία αρχικά είναι διασκορπισμένη και κατακερματισμένη, δημιουργεί ένα όραμα και οδηγεί στην τελική απόφαση της ανάληψης δράσης. Είναι αυτό το είδος της γνώσης που πρέπει να ενεργοποιηθεί, να κινητοποιηθεί και να υποστηριχθεί σαν το βασικό συστατικό μιας διαδικασίας έξυπνης εξειδίκευσης.

Η έξυπνη εξειδίκευση είναι θεμελιωδώς βασισμένη στην επιχειρηματική ανακάλυψη. Οι επιχειρηματίες, με την ευρεία έννοια (εταιρείες, ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα, ανεξάρτητοι εφευρέτες και καινοτόμοι), είναι σε πλεονεκτική θέση όσον αφορά την ανακάλυψη κλάδων Ε&Α και καινοτομίας στους οποίους κάθε περιφέρεια έχει τις μεγαλύτερες πιθανότητες να πετύχει με τις υπάρχουσες δυνατότητες και παραγωγικά αγαθά. Για πολλές περιφέρειες και χώρες ισχύει ότι οι πιο

σημαντικές 'καινοτομίες' δεν είναι τεχνικές αλλά αντίθετα, συνίστανται στην αποκάλυψη ενός συγκεκριμένου επαγγελματικού προσανατολισμού που θα έπρεπε τη δεδομένη στιγμή να επιδιωχθεί με κατευθυνόμενες εφευρετικές και καινοτομικές δραστηριότητες. Συνεπάγεται επομένως μια πρωτότυπη ένωση της υπάρχουσας επιστημονικής και τεχνικής γνώσης με τους βιομηχανικούς πόρους και τις δυνατότητες μιας συγκεκριμένης περιφέρειας.

Πληροφόρηση & λάθη συντονισμού και πολιτικής

Το βασικό ζήτημα που πρέπει να απαντηθεί σε επίπεδο πολιτικής δεν είναι το «τι να κάνουμε» αλλά το «πώς θα βοηθήσουμε τους επιχειρηματικούς φορείς να ανακαλύψουν τι να κάνουν και πώς να εφαρμόσουν τη στρατηγική σύμφωνα με όσα έχουν διαπιστώσει». Οι φορείς χάραξης πολιτικής πρέπει να επιτρέπουν και να βοηθούν τους επιχειρηματικούς φορείς να βρουν το δικό τους δρόμο με μια αποκεντρωμένη διαδικασία και μετά να παρατηρούν προσεκτικά τι συμβαίνει. Πρέπει να συγκεντρώνουν τις αποκεντρωμένες πληροφορίες που δημιουργούνται από τα επιχειρηματικά πειράματα και τις ανακαλύψεις, να επεξεργάζονται τα αποτελέσματα και να βοηθούν τα πιο υποσχόμενα σχέδια να αναπτυχθούν. Το ζήτημα της βασικής στρατηγικής είναι να αναγνωριστούν οι δομικές συνθήκες και πολιτικές σε μια συγκεκριμένη περιφέρεια που αυξάνουν τις πιθανότητες να εμφανιστεί και να επιβιώσει ένας ή και περισσότεροι βιομηχανικοί τομείς (ή/και τομείς υπηρεσιών) μέσα στα επόμενα 20 χρόνια.

‘Από τα πάνω προς τα κάτω’ ή ‘από τα κάτω προς τα πάνω’: ένα ψεύτικο δίλλημα

Η διαδικασία της πολιτικής είναι περίπλοκη: από τη μια, η αρχή της επιχειρηματικής ανακάλυψης είναι αναγκαία αλλά από την άλλη, οι περιορισμοί που τίθενται από αυτή δε θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για να δικαιολογήσουν τη συρρίκνωση της πολιτικής στόχευσης προκειμένου να αποκλείσουν όλες τις κυβερνητικές πράξεις σαν «οδηγίες από την κορυφή προς τη βάση», πράξεις επιζήμιες στην ‘από τα κάτω προς τα πάνω’ λογική της επιχειρηματικής ανακάλυψης. Αυτό το γνωστό δίλλημα είναι το ίδιο πηγή καταστροφικών περιορισμών, επειδή αποτυγχάνει τελείως να συλλάβει τόσο τις οικονομικές απαιτήσεις όσο και την πολιτική λογική της έξυπνης εξειδίκευσης σαν διαδικασία ανάπτυξης. Τα προγράμματα πολιτικής που ενισχύουν την έξυπνη εξειδίκευση πρέπει να είναι πιο μελετημένα και να μην περιορίζονται σε αυτό το δίλλημα. Πρέπει να διακατέχονται από μια αμφίδρομη, επαναληπτική δυναμική, κατά την οποία παίρνονται κυβερνητικά μέτρα για:

- να προσδιοριστούν οι επιχειρηματικές ανακαλύψεις
- να υποστηριχθούν και πιθανώς να δρομολογηθούν αυτές οι πρωτοβουλίες σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις μέσω ποικίλων κινητήριων μηχανισμών, συμπεριλαμβανομένων και επιχορηγήσεων υπό όρους
- να παρακολουθούν και να αξιολογούν – σε αλληλεπίδραση με ενδιαφερομένους φορείς από τον ιδιωτικό τομέα και ανεξάρτητους οργανισμούς – την πρόοδο των ‘πειραματισμών’ και με αυτό τον τρόπο
- να διαδώσουν και να καθοδηγήσουν το σχηματισμό ενός κοινού στρατηγικού οράματος, ενός μελλοντικού σχεδίου εκμετάλλευσης των ευκαιριών που αναδύονται για εξειδίκευση σε μια περιφέρεια
- να αναγνωρίσουν και αντιμετωπίσουν πιθανά λάθη συντονισμού, έτσι ώστε κάποιες ανακαλύψεις να μπορούν να πραγματώνονται σε μια σταθερή βάση για την περιφερειακή (τοπική) οικονομική ανάπτυξη
- να παρακολουθούν και να επανεκτιμούν το βαθμό στον οποίο το κοινό στρατηγικό όραμα υλοποιείται, την αποτελεσματικότητα των μέτρων για την αντιμετώπιση των αποτυχιών συντονισμού, τον αντίκτυπο στην οικονομία της περιφέρειας και τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης χωρίς τη συνεχή στήριξη του δημοσίου χρήματος.

Το πλαίσιο πολιτικής της έξυπνης εξειδίκευσης

Η Ευρώπη αντιμετωπίζει μεγάλες οικονομικές προκλήσεις που απαιτούν μια φιλόδοξη οικονομική πολιτική για τον 21ο αιώνα. Η ΕΕ έχει θέσει το όραμά της για την κοινωνική οικονομία της αγοράς στο πλαίσιο της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020, το οποίο στοχεύει στην αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών μας μέσα από την πρόοδο σε τρεις αλληλοενισχυόμενες προτεραιότητες:

- τη βασισμένη στη γνώση έξυπνη ανάπτυξη και την καινοτομία
- την αειφόρο ανάπτυξη, την προώθηση μιας πιο αποδοτικής στη χρήση πόρων, πιο πράσινης και ανταγωνιστικής οικονομίας και
- την χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, την προώθηση μιας οικονομίας υψηλής απασχόλησης μέσω της εξασφάλισης οικονομικής, κοινωνικής και εδαφικής συνοχής

Η αύξηση των επενδύσεων στην έρευνα, την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα βρίσκεται στο επίκεντρο της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020 και αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της απάντησης της Ευρώπης στην οικονομική κρίση. Κατά συνέπεια, υπάρχει μια στρατηγική και ολοκληρωμένη προσέγγιση για την καινοτομία που μεγιστοποιεί ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό δυναμικό έρευνας και καινοτομίας. Όπως τόνισε ο Ζοζέ Μανουέλ Μπαρόζο στον πρόλόγο του για τη στρατηγική για την Ευρώπη 2020, «Η Ευρώπη πρέπει να μπει και πάλι στο προσκήνιο. Στη συνέχεια, θα πρέπει να παραμείνει σε τροχιά. Αυτός είναι ο σκοπός της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020. Πρόκειται για περισσότερες θέσεις εργασίας και καλύτερη ποιότητα ζωής. Δείχνει πως η Ευρώπη έχει τη δυνατότητα να προσφέρει μια έξυπνη, βιώσιμη και περιεκτική ανάπτυξη, να βρει το δρόμο για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και να προσφέρει μια αίσθηση κατεύθυνσης στις κοινωνίες μας».

Αυτός είναι ο λόγος που η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υιοθέτησε την 'Ένωση Καινοτομίας' ως τμήμα της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020, σαν μια κεντρική πρωτοβουλία. Η Ένωση Καινοτομίας παρουσιάζει μια ολοκληρωμένη στρατηγική για την καινοτομία έτσι ώστε να ενισχύσει την ικανότητα της Ευρώπης να επιτύχει έξυπνη, βιώσιμη και -χωρίς αποκλεισμούς- ανάπτυξη και να τονίσει την έννοια της έξυπνης εξειδίκευσης ως μέσο για την επίτευξη αυτών των στόχων. Η Ψηφιακή Ατζέντα για την Ευρώπη αποτελεί, επίσης, μια εμβληματική πρωτοβουλία. Είναι, με τη σειρά της, τμήμα της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020 και έχει ως στόχο την επίτευξη βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης και την αποκομιδή κοινωνικού οφέλους από τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ). Η πρωτοβουλία της Ψηφιακής Ατζέντας για την Ευρώπη αφορά, ως εκ τούτου, όλες τις περιφέρειες και τις πόλεις, καθώς επικεντρώνεται σε ένα βασικό στοιχείο για το σχεδιασμό των στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης. Η έννοια της έξυπνης εξειδίκευσης έχει επίσης προωθηθεί από την Ανακοίνωση 'Η συμβολή της Περιφερειακής πολιτικής στην έξυπνη ανάπτυξη στο πλαίσιο της στρατηγικής Ευρώπη 2020'. Στο έγγραφο αυτό η Επιτροπή ενθαρρύνει το σχεδιασμό των εθνικών/περιφερειακών στρατηγικών έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση, ως μέσο για την παροχή μιας στρατηγικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης για την αξιοποίηση του δυναμικού για την έξυπνη ανάπτυξη και την οικονομία της γνώσης σε όλες τις περιφέρειες.

Η έξυπνη εξειδίκευση έχει επίσης υποστηριχθεί σθεναρά από την Ομάδα Εμπειρογνομόνων για τις «Συνέργειες» που συστάθηκε από τη Γενική Διεύθυνση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την Έρευνα και την Καινοτομία. Υποστηρίζεται ότι η έννοια της έξυπνης εξειδίκευσης είναι ένα σημαντικό μέσο για την εξασφάλιση συνεργιών μεταξύ του 'Ορίζοντα 2020' και των διαρθρωτικών ταμείων προς όφελος της ανάπτυξης των δυνατοτήτων και της παροχή μιας κλίμακας αριστείας. Στο πλαίσιο της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020, η έξυπνη εξειδίκευση προκύπτει ως βασικό στοιχείο των τοπικών πολιτικών για την καινοτομία, και μπορεί να οριστεί ως ακολούθως:

Ο ορισμός των RIS3

Είναι οι εθνικές / περιφερειακές στρατηγικές έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση που αποτελούν ολοκληρωμένες- τοπικά προσανατολισμένες – ατζέντες οικονομικού μετασχηματισμού και που αφορούν σε πέντε σημαντικά ζητήματα:

1. Εστιάζουν την υποστηρικτική πολιτική και τις επενδύσεις σε κομβικές εθνικές / περιφερειακές προτεραιότητες, προκλήσεις και ανάγκες για ανάπτυξη βασισμένη στη γνώση, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων που συσχετίζονται με τις ΤΠΕ
2. Βασίζονται στα συντάτα σημεία κάθε / χώρας περιφέρειας, στα ανταγωνιστικά τους πλεονεκτήματα και στις δυνατότητες για αριστεία
3. Υποστηρίζουν την τεχνολογική όσο και την πρακτικά εφαρμοσμένη καινοτομία και στοχεύουν στην τόνωση των επενδύσεων από τον ιδιωτικό τομέα
4. Εμπλέκουν πλήρως τους ενδιαφερόμενους φορείς και ενθαρρύνουν την καινοτομία και τον

πειραματισμό

5. Είναι τεκμηριωμένες και περιλαμβάνουν συστήματα παρακολούθησης και αξιολόγησης,

Η προσέγγιση RIS3 σχετίζεται και με τις τρεις προτεραιότητες της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020, δηλαδή την έξυπνη, βιώσιμη και περιεκτική ανάπτυξη. Πρώτα απ' όλα, η έξυπνη εξειδίκευση αφορά στο μέλλον της Ευρώπης, διότι η ανάπτυξη μιας οικονομίας που βασίζεται στη γνώση και την καινοτομία αποτελεί θεμελιώδη πρόκληση για την ΕΕ στο σύνολό της. Δεύτερον, η έξυπνη εξειδίκευση σχετίζεται με την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης, αφού απαιτείται μια σημαντική προσπάθεια για την καινοτομία καθώς και σημαντικές επενδύσεις για τη μετάβαση σε μια οικονομία αποδοτικής χρήσης των πόρων και χαμηλών εκπομπών άνθρακα, που να προσφέρει ευκαιρίες στις εγχώριες και διεθνείς αγορές. Τέλος, η έξυπνη εξειδίκευση συμβάλλει στην ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς μεταξύ και εντός των περιφερειών, αφού ενισχύει την εδαφική συνοχή και επιτυγχάνει διαρθρωτικές αλλαγές, δημιουργώντας οικονομικές ευκαιρίες και επενδύοντας στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, στις καλύτερες θέσεις εργασίας και στην κοινωνική καινοτομία.

Αυτός ο ενσωματωμένος ρόλος της έξυπνης εξειδίκευσης στο πλαίσιο της πολιτικής για την Ευρώπη 2020 έχει επισημανθεί από το Συμβούλιο της ΕΕ στα συμπεράσματά του σχετικά με την Ένωση Καινοτομίας. Το Συμβούλιο τόνισε τη σημασία «της έννοιας της 'έξυπνης εξειδίκευσης', με την κάθε περιφέρεια να βασίζεται στις δικές της δυνάμεις, για να καθορίσει προτεραιότητες στις εθνικές και περιφερειακές στρατηγικές καινοτομίας, καθώς και στη διασυνοριακή συνεργασία όπου αυτό είναι δυνατό» και κάλεσε την Επιτροπή «να συμβουλεύει τα Κράτη μέλη προς την κατεύθυνση μιας πιθανής βελτίωσης της απόδοσης των εθνικών συστημάτων καινοτομίας τους και μέσω της εφαρμογής στρατηγικών έξυπνης εξειδίκευσης»

Η προσέγγιση RIS3 είναι, επίσης, συνεπής με τους στόχους και τα εργαλεία της πολιτικής για τη συνοχή της ΕΕ, προωθώντας την ανάπτυξη και την απασχόληση στις χώρες της ΕΕ και στις περιφέρειες. Προτείνει μια στρατηγική και ένα παγκόσμιο ρόλο για κάθε εθνική και περιφερειακή οικονομία, όπου συμπεριλαμβάνονται τόσο τις πρωτοπόρες όσο και τις λιγότερο προηγμένες περιοχές. Αγκαλιάζει μια ευρύτερη έννοια της καινοτομίας, δεν συμπεριλαμβάνει μόνο τις επενδύσεις στον τομέα της έρευνας ή στον τομέα της μεταποίησης, αλλά και την οικοδόμηση της ανταγωνιστικότητας μέσω της δημιουργικής βιομηχανίας, την κοινωνικής καινοτομίας και της καινοτομίας των υπηρεσιών, των νέων επιχειρηματικών μοντέλων και της εφαρμοσμένης καινοτομίας. Όλες οι περιφέρειες μπορούν να διαδραματίσουν ένα ρόλο στην οικονομία της γνώσης, με την προϋπόθεση ότι μπορούν να εντοπίσουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα, τις δυνατότητες και τη φιλοδοξία για αριστεία σε συγκεκριμένους τομείς ή τμήματα της αγοράς. Επίσης, η έννοια της έξυπνης εξειδίκευσης σχετίζεται με και υποστηρίζει τους βασικούς μεταρρυθμιστικούς στόχους των προτάσεων για την πολιτική συνοχής της ΕΕ 2014-2020, που δημοσιεύθηκαν τον Οκτώβριο του 2011:

- επίτευξη των στόχων της στρατηγικής για την Ευρώπη 2020 για έξυπνη, βιώσιμη και περιεκτική ανάπτυξη
- ενίσχυση της απόδοσης των πολιτικών και έμφαση στα αποτελέσματα
- μεγιστοποίηση του αντίκτυπου της κοινοτικής χρηματοδότησης μέσω της θεματικής συγκέντρωσης

Η έξυπνη εξειδίκευση έχει μια στρατηγική και κεντρική λειτουργία στο πλαίσιο της νέας Πολιτικής για τη Συνοχή αφού είναι ένα βασικό μέσο για την εξασφάλιση της συμβολής της Πολιτικής Συνοχής στους στόχους που έχει θέσει η Ευρώπη 2020 για θέσεις εργασίας και ανάπτυξη. Στο πλαίσιο της νέας Πολιτικής Συνοχής, η έξυπνη εξειδίκευση έχει προταθεί ως μια «εκ των προτέρων προϋπόθεση». Αυτό σημαίνει ότι τα κάθε Κράτος-μέλος και περιφέρεια πρέπει να έχει έτοιμη μια καλοσχεδιασμένη στρατηγική, ώστε να μπορέσει να λάβει οικονομική στήριξη από την ΕΕ μέσω των διαρθρωτικών ταμείων για τα σχεδιαζόμενα μέτρα καινοτομίας. Οι όροι αυτοί αφορούν ειδικά δύο από τους 11 θεματικούς στόχους του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ):

- την ενίσχυση της έρευνας, της τεχνολογικής ανάπτυξης και της καινοτομίας (στόχος E&K)
- τη βελτίωση της πρόσβασης και της χρήσης της ποιότητας των ΤΠΕ (στόχος ΤΠΕ).

Ομοίως, η ίδια προϋπόθεση ισχύει και για την πρώτη θεματική ('Πρώθηση της μεταφοράς γνώσεων

και καινοτομίας στη γεωργία, στη δασοκομία και στις αγροτικές περιοχές) από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Στο πλαίσιο αυτό, είναι ζήτημα ζωτικής σημασίας να κατανοήσουμε το έντονο στοιχείο της διαδικασίας της έξυπνης εξειδίκευσης και τον κυρίαρχο ρόλο που καλούνται να διαδραματίσουν οι διάφοροι φορείς καινοτομίας και οι επιχειρηματίες σε αυτή τη διεργασία σε κάθε κράτος μέλος και περιφέρεια. Η γνώση και η δέσμευση τους είναι το κλειδί για τον εντοπισμό εκείνων των τομέων προτεραιότητας και των -βασισμένων στη γνώση- επενδύσεων που είναι πιθανότερο να προσφέρουν ανάπτυξη και απασχόληση στις περιφέρειες. Και δεν είναι μόνο η ενισχυμένη συμμετοχή των ενδιαφερόμενων φορέων και η ισχυρή εσωτερική διασύνδεση που μετράει, αλλά η έξυπνη εξειδίκευση οδηγεί, επίσης, τις περιφέρειες προς μια πιο στρατηγική διασυννοριακή και διαπεριφερειακή συνεργασία για την επίτευξη περισσότερων κρίσιμων δυνατοτήτων και ποικιλομορφίας.

Τελευταίο, αλλά εξίσου σημαντικό: θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία της παρακολούθησης και αξιολόγησης αυτών των στρατηγικών, που παρέχουν τη σύνδεση μεταξύ της έξυπνης εξειδίκευσης και του στόχου της ενίσχυσης του προσανατολισμού των αποτελεσμάτων των διαρθρωτικών ταμείων γενικότερα. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι στις προϋποθέσεις της έξυπνης εξειδίκευσης αναφέρεται ρητά η ανάγκη οι στρατηγικές RIS3 να περιλαμβάνουν ένα σύστημα παρακολούθησης και επανεξέτασης.

Είναι εξαιρετικά σημαντικό για την πολιτική συνοχής να επιλέξει κανείς τους κατάλληλους δείκτες αποτελεσμάτων στο επίπεδο της στρατηγικής της έξυπνης εξειδίκευσης, καθώς αυτό είναι απαραίτητο για να εξασφαλιστεί ότι όλα τα κίνητρα και οι θέσεις των φορέων είναι σωστά ευθυγραμμισμένα και ότι η πολιτική μπορεί να παρακολουθείται αναλόγως και να προσαρμόζεται όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο, δημιουργώντας ένα αποτελεσματικό κύκλο μάθησης της πολιτικής. Όπως αναφέρεται στην πέμπτη έκθεση για τη συνοχή, «το σημείο εκκίνησης για μια προσέγγιση προσανατολισμένη στα αποτελέσματα είναι ο εκ των προτέρων καθορισμός σαφών και μετρήσιμων στόχων και δεικτών αποτελεσμάτων».

Η έννοια της έξυπνης εξειδίκευσης είναι τελικά 'έξυπνη' για δύο βασικούς λόγους:

Πρώτον, συνδέει την έρευνα και την καινοτομία με την οικονομική ανάπτυξη με νέους τρόπους, όπως είναι η επιχειρηματική διαδικασία της ανακάλυψης και ο καθορισμός των προτεραιοτήτων από τους φορείς χάραξης πολιτικής σε στενή συνεργασία με τους τοπικούς φορείς.

Δεύτερον, αυτή η διαδικασία διεξάγεται με το βλέμμα στραμμένο στον έξω κόσμο, ωθώντας τις περιφέρειες να είναι φιλόδοξες αλλά και ρεαλιστικές ως προς το τι μπορούν να επιτύχουν, ενώ συνδέει τα τοπικά περιουσιακά στοιχεία και δυνατότητες με εξωτερικές πηγές γνώσης και αλυσίδες παραγωγής προστιθέμενης αξίας.

Ωστόσο, ενώ κάθε περιφερειακή ή εθνική στρατηγική θα μοιράζεται κοινά χαρακτηριστικά, η 'τοπική προσέγγιση' μας δείχνει ότι η κατανόηση του τοπικού πλαισίου είναι ζωτικής σημασίας για την επιτυχή σχεδίασή τους.

Ο Σχεδιασμός των Στρατηγικών Έρευνας και Καινοτομίας (RIS3)

Η εθνική / περιφερειακή στρατηγική έρευνας και καινοτομίας για την έξυπνη εξειδίκευση μπορεί να θεωρηθεί ως μία ατζέντα οικονομικού μετασχηματισμού. Στις παραγράφους που ακολουθούν σκιαγραφείται μία απλή προσέγγιση των RIS3 που αποτελείται από έξι στάδια, όπου τα προαναφερθέντα κύρια στοιχεία ανασυντίθενται στο πλαίσιο μιας δομής λογικού σχεδιασμού για μία RIS3. Τα έξι στάδια ορίζονται ως εξής:

- 1. Ανάλυση του περιφερειακού πλαισίου και των δυνατοτήτων για καινοτομία**
- 2. Δημιουργία μίας άρτιας και περιεκτικής δομής διακυβέρνησης**
- 3. Δημιουργία κοινού οράματος για το μέλλον της περιφέρειας**
- 4. Επιλογή περιορισμένου αριθμού προτεραιοτήτων για την περιφερειακή ανάπτυξη**
- 5. Δημιουργία του κατάλληλου μείγματος πολιτικών**
- 6. Ενσωμάτωση μηχανισμών παρακολούθησης και αξιολόγησης**

Αυτά τα έξι στάδια μπορούν να εφαρμοστούν διαδοχικά, με τη σειρά που παρουσιάζονται πιο πάνω. Ωστόσο, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι είναι πιθανόν να παρουσιαστούν χρονικές επικαλύψεις όταν νέοι συντελεστές θα εισέρχονται στη διαδικασία, καινούργιες μελέτες θα φέρνουν στο φως ανεκμετάλλευτο δυναμικό, είτε όταν εν εξελίξει έργα θα παρουσιάζουν αποτελέσματα που δύνανται να διαφοροποιήσουν το βασικό πλαίσιο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Ως εκ τούτου, τα στάδια αυτά δεν πρέπει να θεωρηθούν ξεχωριστά και αυτόνομα, αλλά αλληλεπιδρώντες συντελεστές ενός ολοκληρωμένου συστήματος σχεδιασμού, του οποίου ο τρόπος εφαρμογής εξαρτάται από την ιδιαιτερότητα του περιφερειακού πλαισίου.

Για τις περιφέρειες που έχουν ήδη προχωρήσει, όσον αφορά στον καθορισμό και την υιοθέτηση μιας στρατηγικής για την Καινοτομία, ο σκοπός μιας RIS3 δεν είναι να ξεκινήσει μια νέα διαδικασία από το μηδέν, αλλά να αξιοποιήσει τα επιτεύγματα και να ενισχύσει περαιτέρω τα στοιχεία που δεν έχουν ακόμη αναπτυχθεί επαρκώς: την εξωστρεφή προοπτική, την εστίαση σε συγκεκριμένες προτεραιότητες, το συντελεστή αξιολόγησης που σχετίζεται με τις ικανότητες εκμάθησης της πολιτικής κ.λπ.

Βήμα 1ο - Ανάλυση του περιφερειακού πλαισίου και των δυνατοτήτων για την καινοτομία

Η Στρατηγική Έρευνας και Καινοτομίας (RIS3) πρέπει να βασίζεται στη σωστή ανάλυση της περιφερειακής οικονομίας, της κοινωνίας και της δομής της καινοτομίας, με σκοπό την εκτίμηση τόσο των υφιστάμενων προσόντων όσο και των προοπτικών για μελλοντική ανάπτυξη. Η κοινή αρχή, που είναι κεντρική σε τέτοιες αναλύσεις είναι η υιοθέτηση μιας ευρείας προσέγγισης της καινοτομίας που θα εκτείνεται σε όλες τις οικονομικές δραστηριότητες και θα εμπλέκει πολλούς τομείς της κοινωνίας των πολιτών.

Η ανάλυση θα πρέπει να καλύπτει τρεις βασικές διαστάσεις:

- Περιουσιακά στοιχεία της περιφέρειας, όπως οι τεχνολογικές υποδομές
- διασυνδέσεις με τον υπόλοιπο κόσμο και τη θέση της περιφέρειας στην Ευρωπαϊκή και την παγκόσμια οικονομία, και
- τη δυναμική του επιχειρηματικού περιβάλλοντος

Βήμα 2 – Διακυβέρνηση: Διασφάλιση της συμμετοχής και της ιδιοκτησίας

Το γεγονός ότι η RIS3 βασίζεται σε μια ευρεία οπτική της καινοτομίας, συνεπάγεται αυτομάτως ότι οι ενδιαφερόμενοι φορείς διαφορετικών ειδών και επιπέδων θα πρέπει κι αυτοί να συμμετέχουν εκτενώς στο σχεδιασμό της. Το πλέον συνηθισμένο, τριμερές μοντέλο διακυβέρνησης (το λεγόμενο μοντέλο Τριπλού Έλικα) το οποίο βασίζεται στη συμμετοχή της βιομηχανίας, των εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων και της κυβέρνησης δεν είναι πλέον αρκετό στο πλαίσιο της έξυπνης εξειδίκευσης.

Στο σχεδιασμό μιας RIS3 είναι αναγκαίο να εμπλακούν: οι χρήστες της καινοτομίας, οι ομάδες που εκπροσωπούν την πλευρά της ζήτησης και οι καταναλωτές και οι σχετικές με το θέμα Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις που εκπροσωπούν πολίτες και εργαζομένους. Εν ολίγοις, αυτό σημαίνει ότι το μοντέλο διακυβέρνησης εμπερικλείει τόσο την αγορά όσο και την κοινωνία των πολιτών. Όταν έρθει η κρίσιμη στιγμή που θα πρέπει να ληφθούν αποφάσεις για τις στρατηγικές προτεραιότητες, τότε μια πραγματικά περιεκτική δομή διακυβέρνησης της RIS3 θα πρέπει να είναι σε θέση να αποτρέψει την κυριαρχία ομάδων με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, ισχυρών λόμπι ή μεγάλων περιφερειακών φορέων.

Προκειμένου να εξασφαλισθεί ότι όλα τα εμπλεκόμενα μέρη κατέχουν και μοιράζονται τη στρατηγική, τα συστήματα διακυβέρνησης θα πρέπει να επιτρέπουν τη 'συλλογική ηγεσία', πράγμα που σημαίνει ότι οι ιεραρχίες στη διαδικασία λήψης αποφάσεων θα πρέπει να είναι αρκετά ευέλικτες ώστε να επιτρέπουν σε κάθε μετέχοντα να έχει έναν πιο ουσιαστικό ρόλο και να μπορεί να παίρνει πρωτοβουλίες σε συγκεκριμένες φάσεις του σχεδιασμού της RIS3, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά του συμμετέχοντος, το υπόβαθρο, και τις ικανότητές του.

Σε περίπτωση που οι εταίροι είναι πολλοί και διαφορετικοί, πιθανόν να είναι πολύ δύσκολο για αυτούς να βρουν το δικό τους τρόπο συνεργασίας και να διαχειριστούν αντιπαραθέσεις που μπορεί να προκύψουν. Για να αντιμετωπισθεί αυτό το ενδεχόμενο οι φορείς διακυβέρνησης της RIS3 θα

πρέπει να περιλαμβάνουν 'ειδικά εργαλεία' δηλαδή άτομα ή οργανισμούς με διεπιστημονική γνώση ή αποδεδειγμένη εμπειρία στην αλληλεπίδραση με διαφορετικούς φορείς και οι οποίοι να μπορούν να βοηθήσουν στη διαμόρφωση της διαδικασίας. Η δομή διακυβέρνησης θα πρέπει να περιλαμβάνει μια ειδική Διευθύνουσα ομάδα ή μια Ομάδα Διαχείρισης, μια Ομάδα Διαχείρισης της Γνώσης ή ένα 'Mirror Group'. Επίσης, η δομή της Διακυβέρνησης θα πρέπει να επιτρέπει τη σύσταση και λειτουργία θεματικών και ειδικών ομάδων εργασίας

Βήμα 3 – Επεξεργασία ενός καθολικού οράματος για το μέλλον της περιφέρειας

Για τη δημιουργία ενός ολοκληρωμένου σχεδίου που θα αφορά την περιφερειακή οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον και που μοιράζονται όλοι οι συμμετέχοντες φορείς, θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν αναλυτικά στοιχεία. Το σχέδιο αποτελεί τη βάση για τη δημιουργία ενός οράματος που θα αφορά τη θέση της περιφέρειας μελλοντικά, τους κύριους στόχους της και τη σημασία αυτών.

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η εμπλοκή των φορέων στη διαδικασία, πράγμα ιδιαίτερα δύσκολο δεδομένου ότι η εφαρμογή της RIS3 είναι μια μακροχρόνια διαδικασία, είναι κρίσιμη η ύπαρξη ενός σαφούς και κοινού οράματος περιφερειακής ανάπτυξης. Ένα στοιχείο που συνδέεται στενά με τη διαμόρφωση ενός αποτελεσματικού οράματος είναι η επικοινωνία στο πλαίσιο της RIS3. Τόσο κατά τη διάρκεια της διαδικασίας σχεδιασμού της RIS3 όσο και καθ' όλη τη διαδικασία υλοποίησης της στρατηγικής, είναι σημαντικό να υπάρχει καλή επικοινωνία. Αυτός είναι ένας τρόπος διάδοσης του οράματος, που θα επιφέρει τελικά στην κοινωνία της περιφέρειας μια θετική κατεύθυνση προς τους στρατηγικούς στόχους, ενθαρρύνοντας έτσι την εμπλοκή νέων φορέων και διατηρώντας το ενδιαφέρον των ήδη εμπλεκόμενων.

Βήμα 4 - Προσδιορισμός των προτεραιοτήτων

Ο καθορισμός των προτεραιοτήτων στο πλαίσιο της RIS3 συνεπάγεται μια αποτελεσματική αντιστοίχιση μεταξύ της -από την κορυφή προς τη βάση- διαδικασίας διατύπωσης των γενικών στόχων που ευθυγραμμίζονται με τις πολιτικές της ΕΕ και της -από τα κάτω προς τα πάνω- διαδικασίας που αναδεικνύει τις θέσεις των υποψηφίων για την έξυπνη εξειδίκευση και τις περιοχές πειραματισμού/μελλοντικής ανάπτυξης ως αποτέλεσμα της ερευνητικής δραστηριότητας των επιχειρηματικών φορέων.

Είναι ζήτημα ζωτικής σημασίας οι φορείς διακυβέρνησης της RIS3 να επικεντρώνονται σε περιορισμένο αριθμό προτεραιοτήτων καινοτομίας και έρευνας σύμφωνα με τις δυνατότητες για έξυπνη εξειδίκευση που εντοπίστηκαν στη φάση της ανάλυσης και είναι συνδεδεμένες με τις επιχειρηματικές ανακαλύψεις. Οι προτεραιότητες αυτές θα αφορούν στους τομείς εκείνους όπου μια περιοχή μπορεί ρεαλιστικά να ελπίζει ότι θα πρωταγωνιστεί. Σε συνδυασμό με τις συγκεκριμένες τεχνολογικές ή τομεακές προτεραιότητες είναι σημαντικό να δοθεί προσοχή στον καθορισμό προτεραιοτήτων οριζόντιου τύπου, που θα αναφέρονται στη διάχυση και εφαρμογή των Βασικών Τεχνολογικών Γενικής Εφαρμογής (BTGE-Key Enabling Technologies), καθώς και των κοινωνικών και οργανωσιακών καινοτομιών.

Βήμα 5 - Ορισμός του συνεκτικού μείγματος πολιτικής, των κατευθυντήριων γραμμών και του σχεδίου δράσης

Η στρατηγική αυτή θα πρέπει να υλοποιηθεί στη βάση κατευθυντήριων γραμμών με ένα αποτελεσματικό σχέδιο δράσης που θα επιτρέπει τον πειραματισμό μέσω πιλοτικών έργων. Το σχέδιο δράσης είναι ένα μέσο λεπτομερούς καταγραφής και οργάνωσης όλων των κανόνων και εργαλείων που χρειάζεται μια περιοχή προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι προτεραιότητας που έχουν τεθεί. Το σχέδιο δράσης θα πρέπει, επίσης, να παρέχει πλήρεις και αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με τους στρατηγικούς στόχους, τα χρονοδιαγράμματα υλοποίησης, τον προσδιορισμό των πηγών χρηματοδότησης και την ενδεικτική κατανομή του προϋπολογισμού. Τα πιλοτικά έργα αποτελούν τα κύρια εργαλεία για πειραματική εφαρμογή της πολιτικής και επιτρέπουν τον έλεγχο πρωτοφανών συνδυασμών μέτρων πολιτικής σε μικρή κλίμακα πριν αποφασιστεί η εφαρμογή τους σε μεγαλύτερη και πιο δαπανηρή κλίμακα. Για να εξυπηρετήσουν έναν τέτοιο σκοπό αποτελεσματικά, τα πιλοτικά σχέδια θα πρέπει να συνοδεύονται από αποτελεσματικούς μηχανισμούς αξιολόγησης που οδηγούν σε μια σωστή εκτίμηση της επιτυχίας και της σκοπιμότητας ως κύρια έργα των προγραμμάτων RIS3.

Βήμα 6 – Ενσωμάτωση των μηχανισμών αξιολόγησης και παρακολούθησης

Οι μηχανισμοί για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση θα πρέπει να ενταχθούν εξ' αρχής στο πλαίσιο της στρατηγικής και στα διάφορα στοιχεία που τη συνθέτουν. Ο μηχανισμός παρακολούθησης αφορά την ανάγκη επίβλεψης της προόδου υλοποίησης. Ο μηχανισμός αξιολόγησης αναφέρεται στην εκτίμηση του κατά πόσον και με ποιο τρόπο έχουν επιτευχθεί οι στρατηγικοί στόχοι. Προκειμένου να πραγματοποιηθεί η αξιολόγηση είναι απαραίτητο να οριστούν καθαρά οι στόχοι της RIS3 για κάθε επίπεδο υλοποίησης και να μπορούν να μετρηθούν. Μια κεντρική αποστολή του σχεδιασμού RIS3 είναι να προσδιορίσει μια λιτή αλλά ταυτόχρονα ολοκληρωμένη ομάδα εκρών και δεικτών αποτελεσμάτων και να καθορίσει τις κατευθυντήριες γραμμές για τους δείκτες αποτελεσμάτων και τις ενδεικτικές αξίες σε όλα τα επίπεδα.

Η προσπάθεια σχεδιασμού μιας RIS3 δεν τερματίζεται όταν η στρατηγική κινείται προς τη φάση υλοποίησης. Μια στρατηγική για την έξυπνη εξειδίκευση θα πρέπει να εξελίσσεται και να προσαρμόζεται στις μεταβολές των οικονομικών συνθηκών και του πλαισίου, καθώς και στην ανάδυση νέων αποδεικτικών στοιχείων κατά τη διάρκεια της εφαρμογής της μέσωτης αξιολόγησης και παρακολούθησης των δραστηριοτήτων.

Μια ιδιαίτερα σημαντική πηγή πληροφοριών και ενδείξεων για το πώς μπορεί να επαναξιολογηθεί η RIS3 είναι το peer review (αξιολόγηση από ομότιμους), η οποία αφορά σε μια ολοκληρωμένη αξιολόγηση της RIS3 που διεξάγεται από 'ομότιμες' περιοχές. Η συμμετοχή σε αυτό το είδος των ασκήσεων επιτρέπει την άντληση διδαγμάτων από τις περιφέρειες που μπορεί να έχουν αντιμετωπίσει ήδη ορισμένα από τα προβλήματα που πιθανώς θα συναντήσει η αξιολογούμενη περιφέρεια. Επιτρέπει, επίσης, την εγκαθίδρυση άμεσης επικοινωνίας με δυνητικούς εταίρους για συνεργασία.